

Mäki-Matit juhlasta arkeen

- Myöpä nähtii Pietikäisen Matti!
- Älä valehtele, missä?
- Torilla.
- Oljko kännissä?
- Ei se paljoo...

Tällaisen savolaismurteisen dialogin pätkän kirjasin Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirjaan 1998 aiheesta "Mäkihyypyn elämyssanastoa". Matti Pietikäinen oli minun ja kuopiolaisien pojannaskaleiden ylivertainen sankari 1950-luvulla. Dialogin tosipohjaisuus ei ehkä ole ihan sataprosenttinen. Matti tunnettiin ja se riitti koherenttiin tarinaan: huimapäinen lentäjä, joka ei myöskään sylkäissyt kuppiin.

"Jättäkää Matti Nykänen jo rauhaan!" otsikoi Se-lehti kesälä 1991..." Näin aloitti Markku Koski oman tarinansa Esa Siroksen ja kumppaneiden toimittamassa Urheilukirjassa otsikolla: "Matti on Matti". Vähän aiemmin oli Ilta-Sanomista (18.2.1991) luettavissa Matin kuvan alle taitettu lööppiotsikko: "Muurit murtavat, minä en". Se oli heitto tuoreisiin Berliinin tapahtumiin, DDR:n luhistumiseen ja Matin oman elämän rosoiseen arkeen.

Siihen nähden miten Matti Pietikäistä aikanaan vietiin arjesta juhlaan ja päinvastoin, silloisten päivälehtien palstoilla tai Pekka Tiilikaisen radioäänellä, on nuorempi kaima joutunut todelliseen media-myllytykseen. Markku Kosken ymmärtävä, mutta myös kriittinen teksti Matista tuo esille sensaatiohakuisen media-julkisuuden luoman "tyhjän tilan, itsenäisen sfäärin, joka peittää tehokkaasti omat olemassaolon ehtonsa. Sieltä 'todellista' Mattia on turha etsiä, eikä aina edes osata sanoa, mistä kaikkiaan on ollut kyse." Matin toistuvista lööppiteksteistä syntyykin illuusio, joka tuottaa Matille Matin: "Matti on Matti".

Mäkiveljeksiä

Kuopiolaiset Pietikäisen veljekset – Lauri Uljas (1919–1971), Aatto Johannes (1921–1966) ja nuorin, sadun tavoin maailmalla menestynein veli, Matti – olivat suomalaisvastine kuululle norjalaiselle mäkeä hyppäävälle Ruudin veljeskolmikolle. Yhdessä lahtelaisten Kärkisten veljesten, Kalevin (1934–) ja Juhanin (1935–), sekä Jyväskylän Matti Nykäsen (1963–) kanssa he edustivat tyypillisimmillään mäkihyppyyn liittyvää ”rajua ja elämäniloista tyyliä”, kuten radioselostaja Pekka Tiilikainen, heidän suuri ihailijansa, kiteytti.

Paikallisesti ja kansallisesti, yksilöinä ja veljeksinä, yhdessä ja erikseen he ovat hyvä otos ja tihentymä mäkihyppääjän roolista suomalaisten pikkupoikien ”lapsuuden sankarina”. Heidän hypykuviaan on saksittu ja liimattu leikevihkoihin, heidän nimissään on käyty hurmioituneita hyppykisoja omatekoisissa ”nysisä” ja ”tärskyissä”. Monesti uni on tullut illalla silmään kesken häikäisevän, taivaanrantaan kaartavan ilmalennon, yleisön mäkimontussa räjähtäessä hurraamaan täyttä kurkkua.

Hieman varttuneemmalle väelle ja monenkirjavalle julki-suudelle nämä nimet ovat tarjonneet ehtymättömän aineiston

*"Pietikäisen
veljekset."
(Urheilukuvasto
1/1948)*

Martti Silvennoinen

Mäki-Matit juhlasta
arkeen

seurata ja siunailla urheilun yhden aatelislajin, mäkihypyn, mo-
neen suuntaan taittuvia tyylejä.

Kaikkiin entisiin ja nykyisiin pikkupoikiin kai pätee: vähin-
tään kuvitelmissa olemme olleet mäkimiehiä. Osa on sitä yhä.
Mäestä hyppääminen on osa kulttuurista, sekä tietoista että pit-
källe myös tiedostamatonta suomalaisuutta. Millainen mies on
mäkimies? Siitä Pietikäisen veljekset antoivat varhaisen, laajare-
kisterisen, sittemmin lähes myyttisiin mittoihin kohonneen mal-
lin, jota myöhemmät hyppääjäpolvet ovat osaltaan rikastaneet.

Mäkihypyn tempaisevan rohkea, lyhytkestoinen suoritus on
pohjimmiltaan miehisen työväenluokkainen. Reilu työläistausta
monilla mäki kotkillä on ollutkin. Pietikäisen veljeksistä tuli isän-
sä jäljissä peltiseppiä, nopeita ja teknisesti taitavia siinäkin.

Kansakoulu meni Pietikäisen pojilla läpi vuosi kerrallaan.
Mäissä hyppely Puijon ja Taivaanpankon rinteillä sitä tosin häi-
riäsi, kuten Jyväskylän Matillakin. Into mäkeen oli ”kuvatai-
ton”, Pietikäisen veljeksistä kerrotaan. Monesti sieltä palailtiin
palellen ja itkien kotiovelle, josta isä nosteli pojat suksineen
keittiöön sulamaan. Jäisten mänttiremmin irrotteluun tarvit-
tiin usein äidinkin apu.

Aatto oli veljeksistä taitavin, Matti räväkin, sanotaan. Puijon
ihmelapsena aloittaneen Matin ura ei kuitenkaan johtanut varhai-
seen, tähdenlentomaiseen menestykseen, kuten myöhemmin Ju-
hani Kärkisellä ja Matti Nykäsellä. Vuonna 1948 St. Moritzin talvi-
olympialaisissa hän tosin oli jo neljäs, mutta moni myöhempi
hyppyausi katkesi loukkaantumisiin.

Matti Pietikäisen täysosuma sattui vuoden 1954 Falunin MM-
kisoihin, jonne Lasse Johanssonin valmentamat suomalaiset toi-
vat uuden, sillä hetkellä pisimmälle kurottavan aerodynaamisen
tyylinsä. Käsiä pyörittävät norjalaiset pitivät hypyn liikkumatto-
muutta virheenä ja vaativat ankaraa sakottamista tyylipistein.
Aivan mäki kisan alla tuomarit kuitenkin muuttivat linjaansa
Neuvostoliiton edustajan Viktor Andrejevin ottaessa voimak-
kaasti kantaa suomalaisten puolesta. Ehkä venäläisen mäkihy-
pyn perinteettömyys ryyditettynä maan virallisella kehitysopti-
mismilla autoivat paremmin ja puolueettomammin arvioimaan
uuden hyppytavan teknisiä ominaisuuksia. Itsevarmat ja konser-
vatiiiset, mäenlaskun ilmatilaa ja perintöä siihen saakka hallin-
neet norjalaiset jäivät vähemmistöön ja jähmeisiin puolustusase-
miin, joista he eivät päässeet irti kymmeneen vuoteen.

Martti Silvennoinen

Mäki-Matit juhlasta
arkeen

*Puijon mäet 1960-luvun
kuosissaan. (Harri
Jussilaisen kokoelma)*

Näin siitä huolimatta, että Norjan komeetta Torbjörn Fal-
kanger heti Falunin kisan ratkettua lehtiotsikoiden mukaan tyr-
mistyneenä tunnusti, että heidänkin "täytyy alkaa hypätä suoma-
laistyyliillä".

Falunissa Matti Pietikäinen hyppäsi ainoana suomalaisena
vielä kädet eteen ojennettuina, mutta muuten samalta aerody-
naamiselta pohjalta kuin joukkueen muutkin jäsenet. Siteitä oli
siirretty taemmas ja vajereita löysätty syvemmän etunojan saa-
vuttamiseksi. Ilmanvastuksen vähentäminen oli tärkeä osa uu-
den tyylin tuotekehittelyä.

Kun Lasse Johansson loppupalvesta 1954 loukkaantui Mosko-
van mäkipilpailuissa ja jäi kuukaudeksi toipumaan paikalliseen
sairaalaan, venäläiset kävivät yhtenään näyttämässä suomalais-
hypyistä ottamiaan valokuvia. "Miksi kantapää on irtiukses-
ta?", he kysyivät, ja Johansson selitti. Seuraukset näkyivät, kun
Nikolait Shamov ja Kamenski sekä gruusialainen huimapää Koba
Tshakadze aikanaan ilmestyivät hätyyttämään maailman kärkeä.

Miten tyylikkäiltä 1950- ja 1960-luvun mäkimiehet näyttivät-
kään v-aukkoisessa villapuserossaan, valkoisessa paidassaan,

Martti Silvenmoinen

Mäki-Matit juhlasta
arkeen

solmioissa tai silkkihuivissa, jotka tuolloin yleistyivät hyppääjän univormuksi. Tuomarit arvostivat valkoisia vauhtiraitoja pipon reunassakin, arveltiin. Juhani Kärkinen otti käyttöön valkoiset pitkävartiset hyppyhansikkaat. Ne kyllä erotti housunsaumalta, kun hän kotihyppyrissään ja onnenhetkellään vuonna 1958 voitti Lahden MM-kisojen mäenlaskun. Ensio Hyytiä varmisti Suomelle kaksoisvoiton ennen pelättyä itäsaksalaista, vielä vanhanikäisesti kädet edessä hyppäävää Helmut Recknagelia.

Suorituksen esteettinen arviointi näin miehisessä, rohkeutta kysyvässä lajissa olisi kummajainen ellemme olisi siihen lajin alusta pitäen tottuneet. Sekä tyylin että pituuden huomioonottamista mäkihyppysä voi pitää kompromissina kahdesta peräkkäisestä, toisilleen vastakohtaisesta historiallisesta kaudesta, joiden liikekoodit varsinkin 1900-luvun alussa ankarasti kamppailivat keskenään. Tuolloin esiin murtautuneen "urheilun" ideaalina oli mahdollisimman tehokas liikesuoritus, joka on dynamiikaltaan modernia, teollista ja säädyttöntä. Tyylin arvostus taas juontui 1800-luvun valtalajista "voimistelusta", jonne se oli periytynyt vanhan aateliston ryhtiä ja tasasuhtaisuutta korostaneesta liiketuurista.

Suomessa voimistelun ja urheilun koodien kilvoittelu paikantuu vanhojen mestarien, Viktor Heikelin ja Viktor Dammin, sekä nuoren yltiöpään, Lauri Pihkalan välisiin sanasotiin. Mäenlaskussa, niin kuin silloin sanottiin, riita kuitenkin ratkesi käytännön kompromissiin. Olihan se pituuttakin tavoitellessaan asennon ja ryhdin laji vailla vertaa – "aatelisureilua, miten sanoisinkaan" – kuten Arvo "Ryhti" Vartia, voimistelumies ja Ivar Wilskmania seurannut Suomen Urheilulehden päätoimittaja kiteytti.

Samalla kuitenkin lajin repäisevässä, poikamaista uskallusta suosivassa mentaliteetissa piilee tekijä, joka on kapinallinen ja kaikkia kuvia raastava. Monien mäki-mattien tyylikkyys Puijolla, Salpausselällä ja Jyväskylän Laajavuorella on ollut läheistä sukua samojen kaupunkikeskusten ja vuosikymmenten prätkäkundeille ja lättähatuille. Heikki Peltonen tiivisti sen seuraavasti:

"Minun pikkupoikana sisäistämani lahtelainen mytologia ei pidä mäkimiehille tyypillisinä eikä heiltä odotettavina hyveinä esimerkiksi hyviä käytöstapoja, pidättyvää alkoholinkäyttöä tai luotettavuutta. Imagoaltaan Matti Nykänen mahtuisi Lahden Hiihtoseuran 1950-luvun porukkaan niin, ettei häntä erikseen huomattaisikaan."

Martti Silvennoinen

Mäki-Matit juhlasta
arkeen

Rempseä, kansanomaisen karnevalistinen mäkimies on sukua myös Väinö Linnan "tuntemattomille". Asialliset hommat hoidetaan, muuten ollaan kuin Ellun kanat, niinhän hyppääjien ajoittaista jermuilua on koskelamaiseen tapaan puolusteltu. Matti Pietikäinen ja Juhani Kärkinen onnistuivat kerran, ja se riitti. Samoihin saappaisiin hypännyt Matti Nykänen loi uran, joka on toistaiseksi lajissa menestyksekkäin. Se kaartoi Oslon vuoden 1982 MM-kisojen hernerokkasumusta Calgaryn aurinkoiseen kolmen kullan olympiamäkiin vuonna 1988. Niistä Matti Nykänen parhaiten muistetaan. Väliin mahtuivat Sarajevon vuoden 1984 olympialaisten kulta ja hopea sekä Planican MM-lentomäen voitto 1985 ja silloinen maailmanennätyshyppy, 191 metriä.

Matista Mattiin

Lokakuun lopulla 2002 istuimme kotini olohuoneessa, nauhuri pyörimässä ja mikrofoni keskellä pöytää: Esa Sironen, Matti Pulli (taas Matti!) ja minä. Esa jututti Pullia, entistä Suomen Hiihtoliiton lajipääällikköä, Radio Keski-Suomen "Tämän kylän tarinoihinsa", minä halusin kuulla Matin tarinan Matista. Muistan jo vuosia ennen Matti Nykäsen menestystarinaa Matti Pullin, urheilun ja anekdoottien akrobaatin, istuneen Jyväskylän yliopiston Liikunnan kahviossa ja kertoneen, miten Laajavuoresta nousee vuoden, parin päästä hyppymäkiin kansainvälinen ihme. Matin innostus kaimastaan oli silmänkiiltoa myöten niin hurmoksellista, että asia tallentui muistiin.

Oli pakko kysyä tuosta kahvion pöydässä mieleen painuneesta tuokiosta.

"No Laajavuoresta minä Matin muistan. Oli saatu jostain uusia hyppypukuja ja Matille oli sattunut semmoinen vähän iso, punakeltainen haalari." Pulli ei kuitenkaan muutta mutkitta tunnistaudu Nykäsen keksijäksi. "Joel Piilola oli ikäluokkansa tähti", Pulli kertoo ajatelleensa. "Matti ei liian hentoisena päässyt edes vauhdeille. Eino Kirjonen oli sitten yhden päivän seuraamassa poikien hyppelyä, ja kun minä Piilolaa kehaisin, Kirjonen sanoi, että kuule, tää pienempi poika tässä on ihan toisen tason hyppääjä." Milli-Ville huomasi.

Matin salaisuus oli ponnistus, jota vieläkin pidetään ainutlaatuisena varsinkin kovilla vauhdeilla. Toinen seikka, mikä

Martti Silvenmoinen

Mäki-Matit juhlasta
arkeen

murrosikää lähestyvässä poikasessa herätti huomiota, oli huikea hyppymäärä: yli neljäkymmentä hyppyä päivässä! Se ei olisi ollut mahdollista Puijolla "ennen vanhaan" jo siitä syystä, että valoisa aika koulun tai työpäivän päälle ei riittänyt moiseen määrään. Vaikka alas tultiin yhdessä hu(i)mauksessa, ylös kavuttiin raskaat sukset olkapäällä kuin hidastetussa filmissä, harkiten jalkaa asettaen ja hengästymistä välttäen. Laajavuoren mäen alastulorinteen kupeeseen oli hyppäämistä helpottamaan ja nopeuttamaan keksitty ja raaskittu asentaa hiihtohissi.

Jo vuosia ennen nuorempaa Mattia oli hyppääjän ulkonäkö rajusti muuttunut. Villapaidasta ja pitkävartisista valkoisista hanskoista oli siirrytty kokovartalopukuihin ja niiden erilaisiin "lepakkoviritelmiin". Kun ennen vedettiin sama pipo korville vuodesta toiseen ja nostettiin housun kaulusta ennen ränniin ponkaisua, nykyisin spekuloidaan hyppyhaalarien läpäisy- ja kantopinnoista. "Itävaltalaiset sen aloittivat seitsemänkymmentäluvulla", Pulli valistaa muistuttaen samalla, että eivät suomalaisetkaan, erityisesti jyväskyläläiset, kulkeneet jälkijunassa, varsinkin, jos tuli puhe hyppäjien kuvaamisesta nopeilla kameroilla ja välinetekniikkaan liittyvien asioiden pohdiskelusta.

Pulli muistelee, kuinka Matti-kaima oli jäisten ja kovien latujen tuttu jo ennen keinojäädystä. "Eräänä keväänä Laajavuoreen muodostui jäinen vauhtilatu. Aurinko sulatti päivällä ja pakkaneen kovetti yöllä. Kitkaa ei juuri ollut, ja se mahdollisti uudenlaisen ponnistuksen. "Matti rupesi ihan eri tavalla hyppäämään silloin." Myös Matin lentoasento ennen nykyistä haaralentoa oli oivaltava. "Matti hyppäsi kireillä vajajereilla ja pystyi nilkoilla hoitelemaan sukset. Hän tunsi, että kun sukset vei sivulle, hyppääminen oli helpompaa. Niin syntyi kaksi kantavaa, aerodynaamista elementtiä: sukset sivulla ja vartalo edessä."

Talvella 1981 timantti oli hioutunut. Nykänen oli ylivoimainen nuorten MM-kisoissa Schonachissa, ja myös kansalliseen tietoisuuteen nuorukainen nousi samana vuonna voittamalla Lappeenrannan SM-kisoissa alle 18-vuotiaiden sarjan. Hän olisi samoilla suorituksilla voittanut myös 20-vuotiaiden ja yksintein jopa yleisen sarjan. "Siinä jo vähän pääsi naureskelemaan", Pulli muistelee. "Ei Laajavuoreenkaan ole sittemmin saatu koolle samaa yleisömäärää kuin silloin talvella -81, kun Mattia tuli katsomaan 5000 henkeä. Eiköhän se ole mäen yleisöennätys vieläkin", Pulli arvelee.

Hyppääjä kesän talven

Mäkimiehen särmikäs tyylisyys on tarjonnut monelle raikulipojalle siirtymäriitin arvokkaaseen aikuisuuteen. Monille lento on tosin jäänyt päälle myös pitemmäksi aikaa ja taittunut raikkaista hyppyreistä yökerhojen savuisille baariskeille. Värikkään suullisen perinteen, iltapäivälehtien lööppien ja tarkkaan ahmittujen sensaatiokirjoitusten ohella eri sukupolvien boheemihyppääjiä on tyylitelty niin Risto Karlssonin veijariromaaniin, Anssi Mänttärin pikaelokuvaan kuin lahtelaiseen Sleepy Sleepers -parodiaan Miljoonasade-yhtyeen "Lapsuuden sankarille" -kappaleesta. Korvaan tarttuvan ironinen mutta samalla herkän oivaltava kertosaie tulkitse samalla varmaan monien myötälävien kansalaisten tunteja: "Lennä Nykäsen Matti, lennä, / tule älä humalassa takaisin."

Elma Hämäläinen Äijälänjoen varrelta, Jyväskylästä kertoo ("Tämän kylän tarinoissa", Radio Keski-Suomi 1.12.2002), kuinka hän seurasi Matti Nykäsen huimauksia myös kesäisin.

"Se tuli autolla mejän pihaan ja sano, että hän menee maantiesillalta hyppäämään. Mää sanoin, että et mene. Se oli juhannusaatto ja minulla oli lastenlapsia kylässä, niin yks alle kouluikäinen poika rupes siinä itkemään, että älä rakas Matti hyppää. Matti kipusi sillankaavelle ja loiskautti veteen. Hyppäs sinne meille päin, ui laituriiin, ja lapset oli iki-iloisia. Sehän kävi hyppäämässä parikin kertaa viikossa. Meidän laituriiin oli hyvä uida. Auto seiso siellä uudella sillalla. Kerran se hyppäs ilman uimahousuja, ja lainasi meidän narulta pyyhkeen sinne autolle päästäkseen."

Hyppäämisen jälkeen Matti Nykäsen huimausmiehen ja rajojenrikköjan ura on jatkunut avioliittojen ja sukunimivaihdosten, iskelmätaivaan ja strip-tease-tähteyden merkeissä tavalla, jolle journalismi ja vakava kulttuuritutkimus samanaikaisesti vastahaki ensimmäisiä hapuilevia käsitteitään. Olisiko siinä hahmotunut ensimmäinen aidosti postmoderni kansallinen urheilija-elämäkerta?

Martti Silvennoinen

Mäki-Matit juhlasta
arkeen

Lähteet

- Arve, Antti, Matti Nykänen, maailman paras. Helsinki 1988.
- Karlsson, Risto, Kekkonen tulee, Kekkonen tulee. Porvoo 1982.
- Koski, Matti "Matti on Matti", teoksessa Esa Sironen – Arto Tiihonen – Soile Veijola (toim.) Urheilukirja. Tampere 1992.
- Kyheröinen, Kari – Miettinen, Hannu – Lindroos, Hannu, Takalaudasta täysillä. Tampere 1984.
- Peltonen, Heikki, "Miten minusta tuli minä", teoksessa Pekka Laaksonen – Veikko Neuvonen (toim.), Lahtelaisia - Totta kai. Helsinki 1996.
- Silvennoinen, Martti, "Puijon mäkimiehet", teoksessa Sironen ym. (toim.) Urheilukirja. Tampere 1992.
- Silvennoinen, Martti, "Mäkihypyn elämyssanastoa", teoksessa Anssi Halmesvirta – Heikki Roiko-Jokela (toim.) Urheilu, historia ja julkisuus. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja. Jyväskylä 1998.
- Tiilikainen, Pekka – Noponen, Paavo, Uljaat mäkitotkamme. Helsinki 1967.
- Savon Sanomien, Suomen Urheilulehden ja Urheilun Kuva-aitan vuosikertoja 1950-luvulta eteenpäin.

Martti Silvennoinen

Mäki-Matit juhlasta
arkeen